

Spor o podstatu ústavného štátu na pozadí preskúmania ústavnosti ústavných zákonov Slovenskej republiky (habilitačná prednáška)¹

Breichová Lapčáková, M.*

BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M.: Spor o podstatu ústavného štátu na pozadí preskúmania ústavnosti ústavných zákonov Slovenskej republiky (*habilitačná prednáška*). Právny obzor, 104, 2021, č. 4, s. 271 – 290.

The dispute over the essence of the constitutional state in the background of the review constitutionality of constitutional laws of the Slovak Republic (habilitation lecture). The aim of the article is a test of the constitutionality of Art. 125 par. 4, second sentence of the Constitution of the Slovak Republic „The Constitutional Court shall not decide on the conformity of the Constitutional Act with the Constitution“, which was added to the Constitution in the process of amending the Constitution by Constitutional Act no. 422/2020 Coll. It focuses on the derivation of the legal consequences of the sovereignty of the people and on the perception of anthropological natural law as the focal norm of the system of national, European and international law in the context of constitutional pluralism. The paper perceives the material core of the constitution as an original part of the concept of a constitutional state. The findings on the duality of power *pouvoir constituant* and *pouvoir constitué* are linked to the syncretic notion of Robert Alexy's concept of law, in the context of the methodology of multilevel constitutionalism. The author comes to the conclusion about the unconstitutionality of Art. 125 par. 4, second sentence of the Constitution of the Slovak Republic. The findings are also applied to the institute of the constitutional referendum, which is part of the level of *pouvoir constitué*. The subject of the referendum on shortening the parliamentary term of the National Council of the Slovak Republic is assessed as unconstitutional.

Key words: constitutional state, material core of the constitution, unconstitutional constitutional laws, referendum, multilevel constitutionalism

„Najhlbší argument pre demokraciu – viera v človeka, v jeho hodnotu, v jeho duchovnosť a v nesmrteľnú dušu; to je pravá, metafyzická rovnosť. Eticky je demokracia zdôvodňovaná ako politické uskutočňovanie lásky k blížnemu.“

Tomáš Garrigue Masaryk

* JUDr. Marta Breichová Lapčáková, PhD., Ústav teórie práva Gustava Radbrucha, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

¹ Habilitačná prednáška bola prednesená 27. 4. 2021 na pôde Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach.

Úvod

Táto viera v človeka a v jeho hodnotu je obsahom článku 12 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej Ústava SR alebo Ústava), ktorý znie: „*Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.*“ S momentom nezrušiteľnosti základných práv a slobôd ostro kontrastuje čl. 125 ods. 4, druhá veta Ústavy SR „*Ústavný súd nemôže preskúmať ani súlad ústavného zákona s ústavou.*“

Táto zdanlivo jednoduchá a jasná veta ústavného zákona č. 422/2020 Z. z., ktorá dopĺňa Ústavu SR, vyvolala diskusiu v odborných kruhoch, ktorá posudzuje jej ústavnosť. Relevanciu tejto diskusie zvyrazňuje skutočnosť, že v otázke jej ústavnosti je aktuálne vedené konanie o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 písm. a) Ústavy SR. Základnou tézou nášho článku je **test ústavnosti** predmetnej časti novely Ústavy č. 460/1992 Zb. Z tohto pohľadu sa zameriame na tri okruhy otázok:

1. Aké sú historické dôvody nesprávneho metodologického prístupu k normotvornej činnosti NR SR.
2. Hodnotenie idey materiálneho jadra ústavy ako integrálnej súčasti konceptu ústavnosti.
3. Právomoc ústavného súdnicstva preskúmať ústavnosť ústavných zákonov.

Zistené poznatky budeme aplikovať aj na inštitút referenda, pričom sa zameriame nielen na potrebu jeho zaradenia do roviny moci ustanovenej, ale aj na otázku jeho klasifikácie z pohľadu prameňov práva.

1. Historické dôvody nesprávneho metodologického prístupu k normotvornej činnosti NR SR

1.1 Na počiatku nebol pamflet

Základom úvah o nezrušiteľných častiach ústav, známych aj ako materiálne jadro Ústavy, je existencia **dvoch odlišných subjektov ústavného práva**. Suverénna moc ľudu sa na jeho základe člení na pozitívnym právom neobmedzenú právomoc prijímať novú ústavu (*pouvoir constituant*) a následne ústavou kreovanú a limitovanú moc orgánov verejnej moci (*pouvoir constitué*). O existenciu tejto duality subjektov ústavného práva sa **argumentačne opiera aj Ústavný súd** Slovenskej republiky pri objasňovaní existencie implicitného materiálneho jadra Ústavy SR v derogačnom náleze PL. ÚS 21/2014.^{2,3}

V slovenských podmienkach sa však existencia tejto duality moci, známej pod Sieyésovskou terminológiou moci ústavodarnej a moci ustanovenej, napáda a vníma ako „*francúzsky revolučný pamflet*“⁴. Tieto poznatky sú pritom teoretickým základom celej moder-

² Článok predstavuje čiastkový výstup riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0386/19 Nové dimenzie metodológie právnej argumentácie – úloha právnych princípov vo viacúrovňovom právnom systéme.

³ Pozri napr. bod 60/1 a bod 56 nálezu sp. zn. PL. ÚS 21/2014.

⁴ KÁČER, M. – NEUMANN, J. *Materiálne jadro v slovenskom ústavnom práve. Doktrínálny disent proti zrušeniu sudcovských previerok*. Praha : Leges, 2019, s. 127; V nadväznosti na pamflet Emmanuela Josepha Sieyésa „*Čo je tretí stav?*“, ktorý bol jedným z hlavných ideových manifestov Veľkej francúzskej revolúcie.

nej konštitucionalistiky a pravdou zostáva, že ich teoretické základy sú položené o 31 rokov skôr, ako dochádza k Veľkej francúzskej revolúcii. Dielo švajčiarskeho právneho filozofa Emera de Vattela s názvom „*Právo národov alebo zásady prirodzeného práva (Le droit des gens ou principes de la loi naturelle)*“ totiž vychádza ešte v roku 1758.

Má teda dosť času na to, aby ovplyvnilo nielen dianie o tri desaťročia neskôr vo Francúzsku,⁵ ale aj aby rozhodujúcim momentom prispelo k formulácii textu **Vyhľadania nezávislosti zo 4. júla 1776** zo strany bývalých severoamerických kolónií.⁶ Otcov zakladateľov oslovujú progresívne osvietenécké ideály švajčiarskeho autora verného demokratickým zásadám svojej vlasti a nachádzajú v ňom želané maximá politickej slobody.⁷ Vattelovo dielo tak putuje z rúk do rúk členov druhého ústavného kongresu vo Filadelfii, ktoré prijíma Vyhlásenie nezávislosti a aj po víťazstve revolucionárov má významný dosah na formovanie dodnes platnej a účinnej ústavy Spojených štátov amerických, ktorá sa stáva vzorom pre ďalšie generácie ústav.⁸ **Vattelove idey stoja za zrodom nového typu štátu, ústavného štátu.**⁹

Vattelovo dielo je totiž prevratné. Je prevratné dôsledným vyvodzovaním právnych následkov svojich prirodzenoprávnych filozofických východísk. Zásadným spôsobom tak mení naše nazeranie na základný zákon štátu – ústavu. Ústava v jeho podaní už nie je stredovekým „*lois fondamentales*“. Nepredstavuje zmluvu uzavretú medzi panovníkom a poddanými.¹⁰ Vattel ju pod vplyvom nemeckého filozofa Christiana Wolfa¹¹ vníma ako

⁵ Ideový konštrukt tohto učenca poskytuje potrebné argumenty nielen tvorcom Vyhlásenia nezávislosti, ale aj francúzskej ústavy z roku 1791. Porovnaj: WINTERHOFF, Ch. *Verfassung – Verfassunggebung – Verfassungsänderung*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2007, s. 23 – 24, 26.

⁶ Charles W. F. Dumas, Švajčiari žijúci v Holandsku, republikán a zástanca revolúcie, posielal tri vydania Vattelovho diela Benjaminovi Franklinovi. Ten mu len zopár mesiacov pred Vyhlásením nezávislosti v roku 1775 píše: „*Prišlo k nám v dobrom čase, keď si okolnosti nastupujúceho štátu vyzádujú časté konzultácie s medzinárodným právom.*“ Porovnaj: BROWN, J. Preface. Part III Success of the work, Časť XXX. In VATTEL, E. *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle Appliqués à la conduite et aux affaires des Nations et des Souverains par M. de Vattel. I (Reproduction of Books I and II of Edition of 1758)*. Washington, DC: Carnegie Institution. 2016. Dostupné na internete: Full text of „Le droit des gens; ou, Principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains“ (archive.org) (8. 3. 2021); K tomu pozri aj: GUGGENHEIM, P. Emer de Vattel und das Völkerrecht. In VATTEL, E. *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle. Appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. 1758. Deutsche Übersetzung von Dr. Wilhelm Euler. Tübingen : J. C. B Mohr (Paul Siebeck) 1959, s. XVII.

⁷ BROWN, J. Preface. In VATTEL, E. *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle Appliqués à la conduite et aux affaires des Nations et des Souverains par M. de Vattel. I (Reproduction of Books I and II of Edition of 1758)*. Washington, DC: Carnegie Institution. 2016. Dostupné na internete: Full text of „Le droit des gens; ou, Principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains“ (archive.org) (8. 3. 2021).

⁸ Porovnaj: REEVES, J. S. *The Influence of the Law of Nature upon International law in the United States*. In American Journal of International Law. 1909, s. 547. In BROWN, J. Preface. in VATTEL, E. dielo cit. v pozn. č. 7.

⁹ WINTERHOFF, Ch. c. d., s. 26.

¹⁰ Tamže, s. 17, 18.

¹¹ Porovnaj: LAPRADELLE, A. Introduction. In VATTEL, E. dielo cit. v pozn. č. 7; Významné je v uvedenom zmysle aj Vattelovo prepájanie koncepcie spoločenskej zmluvy s filozofiou šťastia a politickou slobodou. To nachádza odraz v nasledujúcom znení Vyhlásenia nezávislosti: „*Tieto pravdy považujeme za samozrejmé, že všetci ľudia sú stvorení rovní, že sú ich Stvoriteľom obdarení určitými neodcudziteľnými právami, medzi ktoré patria Život, Sloboda a hľadanie šťastia.*“

právne záväzné vyjadrenie vôle *jediného prirodzeného suveréna, ľudu*, ktorý sa sám bez spolupôsobenia panovníka rozhoduje o podobe spoločenskej zmluvy.¹²

Prevratný je aj jeho pohľad na **právnu záväznosť ústavy**. Suverénnym ľuďom vytvorená ústava konštituuje zákonodarnú moc, pre ktorú je ústava následne nedotknuteľnou. *V priamej nadväznosti na Vattelovu koncepciu ústavy sa zavádzajú pojmy moc ústavodarná a moc ustanovená*. Aj keď sú to pojmy, ktoré vznikajú vo francúzskych revolučných pomeroch, nie sú „francúzskym revolučným pamfletom“. **Sú to iba Sieyésove pojmy precizujúce Vattelove idej, ktoré položili základ ústavného štátu**. Tie predstavujú právno-teoretické rozpracovanie antropologického prirodzeného práva ako ohniskovej normy ústavného štátu (pozri ďalej).

1.2 Systémový omyl a slovenská ústavná tradícia

Možno však súhlasiť s odporcami koncepcie materiálneho jadra Ústavy, že *tvrdenie o limitovanej právomoci ústavného zákonodarcu je v rozpore s našou ústavnoprávnou tradíciou*.¹³ **Naša ústavná tradícia sa totiž zakladá na tradičnom systémovom omyle**.

Skôr než prejdeme k objasneniu jeho dôvodov, radi by sme ešte uviedli nasledujúci poznatok. **Emer de Vattel vníma pojem ústavy veľmi komplexne**:

1. Po *formálnej* stránke zvyrazňuje fakt vyššej právnej záväznosti ústavy.¹⁴
2. Po *obsahovej* stránke sa ústava dotýka ustanovení o forme vlády.¹⁵
3. Po *sociologickej* stránke má ústava v čo najvyššej možnej miere zachytiť špecifické potreby každého národa. Podobne ako J. G. Herder vychádza z predstavy štátov a národov ako spoločenstiev ľudí, ktoré sa navzájom kultúrne odlišujú.¹⁶
4. Jednotlivé národy sú viazané *povinnosťou rešpektovať existenciu prirodzeného práva* ako vo vzťahu k jednotlivcom, tak aj vo vzťahu k ostatným národom, ktoré taktiež majú prirodzené právo na existenciu.¹⁷
5. *Prepája tak vnútornú a vonkajšiu stránku práva na sebaurčenie národa*.¹⁸

¹² VATTEL, E. *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle. Appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. 1758. Deutsche Übersetzung von Dr. Wilhelm Euler. Tübingen : J. C. B Mohr (Paul Siebeck) 1959, s. 44.

¹³ KÁČER, M. – NEUMANN, J. c. d, s. 127.

¹⁴ VATTEL, E. dielo cit. v pozn. č. 12, s. 40.

¹⁵ Tamže, s. 40, 41.

¹⁶ Tamže, s. 20, 40 – 42.

¹⁷ Tamže, s. 18, 19; Stáva sa tak zakladateľom princípu suverénnej rovnosti štátov, ktorý má dnes podobu kogentnej normy všeobecného medzinárodného práva. Porovnaj: GUGGENHEIM, P. Emer de Vattel und das Völkerrecht. In VATTEL, E. dielo cit. v pozn. č. 12, s. XVIII.

¹⁸ V rokoch 1789 – 1820 je najcitovanejším dielom medzinárodného práva v americkej odbornej literatúre a judikatúre. Porovnaj: DICKINSON, E. Changing Conception and the Doctrine of Incorporation. In *Journal of International Law*, Volume 26, Issue 2, 1932, s. 259, pozn. č. 132. In FIOCCHI MALASPINA, E. L'eterno ritorno del Droit des gens di Emer de Vattel (secc. XVIII – XIX). L'impatto sulla cultura giuridica in prospettiva globale. (*Věčný návrat Droit des gens Emera de Vattela 18. – 19. stor. Vplyv na právnú kultúru z globálneho hľadiska*.) Max Planck Institute for European Legal History, 2017, s. 157 – 158. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.12946/gplh8>. (5. 2. 2021).

V priebehu 19. a v prvej polovici 20. storočia však dochádza k významnému **metodologickému redukcionizmu** v terminologickom chápaní štátu, práva a ústavy. Prvým krokom k nemu je odstránenie argumentu prirodzeným právom. Ďalším krokom je rozštiepenie reálneho sveta faktov Sein a ideálneho sveta Sollen.

Sociologická argumentácia sa teda z nosnej časti právnej vedy úplne vytráca. **Majstrom metodologického redukcionizmu bol František Weyr**, predstaviteľ Brnianskej normatívnej teórie práva. Rozsah (a dosah) jeho redukcionizmu je extrémny i vo vzťahu k ostatným predstaviteľom Čistej právnej náuky, Verdrobovi a Merklovi a dokonca aj k samotnému Kelsenovi, ktorého ideový program je založený na odmietnutí metodologického synkretizmu.¹⁹

V čom spočíval Weyrov „metodologický extrémizmus“? Skrýval sa vo **vedomom vylúčení** základných poznatkov konštitucionalizmu, konkrétne **poznatkov o dualite pouvoir constituant a pouvoir constitué**. Pre Weyra sú totiž tieto poznatky politológie z pohľadu normatívnej právnej teórie bezpredmetné. Po ich vylúčení je pre neho **parlament pri prijímaní ústavných zmien neustále v pozícii „suveréna“**.²⁰ Odmieťa preto akékoľvek úvahy o existencii nezrušiteľných ústavných noriem, ktoré, naopak, Verdroß, Merkel a Kelsen uznávajú.²¹

Uvedené je možné ilustrovať aj na jeho výklade prvej vety Ústavy z roku 1920 § 1: „*Lud je jediným zdrojom štátnej moci v republike Československej*“. Podľa Weyra táto veta **nemá normatívny význam**.²² Paragraf 1 pritom vyjadruje základný ústavný princíp suverenity ľudu, na ktorej je založená celá argumentácia názorových oponentov koncepcie materiálneho jadra ústavy. Po vylúčení poznatkov konštitucionalizmu o existencii pouvoir constituant a pouvoir constitué pritom stráca akýkoľvek normatívny význam a stáva sa z nej iba politická zásada.

Subjektom suverenity je totiž vo Weyrovom ponímaní parlament.²³ **Krátko po zániku Rakúsko-Uhorska dospieva k rovnakým záverom ako staré monarchistické ústavy, ktoré sa vyhýbajú právnemu vyjadreniu suverenity ľudu.** Robia tak s ohľadom na zachovanie odlesku suverenity panovníka a dokonca aj anglický parlament pou-

¹⁹ KELSEN, H. *Čistá právna náuka*. Slovenský preklad od Pavla Holländera. Bratislava : Kalligram, 2018, s. 38.

²⁰ WEYR, F. Zur Frage der Unabänderlichkeit von Rechtsätzen. In *Juristische Blätter*, 1916, Nr. 33, s. 388 – 389.

²¹ Bližšie pozri: VERDROß, A. Zum Problem der Rechtsunterworfenheit des Gesetzgebers. In *Juristische Blätter*, 1916, Nr. 40, 41, s. 472 – 473; MERKL, A. Die Unveränderlichkeit von Gesetzen – ein normologisches Princip. In *Juristische Blätter*, 1917, Nr. 9, 10, s. 109, 111; KELSEN, H. *Allgemeine Staatslehre*. Berlin 1925, s. 254; K bližšej analýze tejto diskusie pozri: HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*, 2006, s. 52 a n.

²² „*Pouhé politické zásady, postuláty a programy bez normatívneho významu, pokud se týče bez derogační působivosti jsou pak např.: Slavnostní prohlášení prvního odstavce § 1, že lid je jediný zdroj veškeré státní moci v republice Československé.*“ WEYR, F. *Československé právo ústavní*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 90.

²³ „*Prohlašuje-li „Úvod“ národ československý a nikoli Národní shromáždění ... za původce, t. j. normotvorný subjekt ústavní listiny, nemá to juristického významu a jest též vlastně normativně chybné. Ozývájí se v této dikci politické nauky o t. zv. pouvoir constituant. „Úvod“ představuje si, že v Národním shromáždění byl zastoupen celý národ československý ... svými zástupci, což jest představou ryze politickou, nikoli právní.*“ (zvýraznené M. Breichovou Lapčákovou) WEYR, F. dielo cit. v pozn. č. 22, s. 90.

živa formuláciu „King in the Parlament“. **Demokratické ústavy však z princípu suverenity ľudu vyvodzujú právne následky** v podobe limitácie všetkých orgánov verejnej moci ústavou. Preto aj novoprijímané ústavy v parlamentných monarchiách vyjadrujú suverenitu ľudu ako právny princíp (napr. vo Švédsku a v Španielsku).²⁴

Kým sa teda v niektorých demokratických štátoch stretávame s absenciou ústavnej limitácie parlamentu, je to buď dôsledkom vnímania právne nezáväzného princípu suverenity ľudu ako „dobiehania“ monarchistickej minulosti, alebo nesprávneho prístupu k interpretácii vedeckých poznatkov z oblasti konštitucionalistiky (pozri ďalej). Inak je zamieňanie suverenity ľudu so suverenitou parlamentu prejavom nedemokratických, spravidla totalitných štátov, ktoré sa uvedenou konštrukciou snažia o elimináciu kontrolných mechanizmov.

Weyrovo konštatovanie o nemožnosti ústavného súdu preskúmať ústavné zákony²⁵ tak vyznieva iba ako vrchol omnoho väčšieho ľadovca. Predchádza mu odmietnutie normatívnej záväznosti princípu suverenity ľudu či rovnosti pohlaví.²⁶ Politologické a sociologické aspekty sú totiž pre normatívnu teóriu práva irelevantné.²⁷

Normatívna teória práva tak dospieva k neutržateľným záverom. **Vylúčila totiž argument ústavodarného Wollen v prospech základného sociologického hodnotového rámca roviny Sein.** A tak sa v jej ponímaní vyprázdňuje celý ideový odkaz prvej Československej republiky.²⁸ Hodnoty liberálnej demokracie sú bez akéhokolvek normatívneho významu. Z pohľadu ochrany základných ústavných princípov liberálnej demokracie bola absolútne nevhodnou.

František Weyr zároveň odmieta uznanie prirodzenoprávnej existencie ľudskej dôstojnosti. **Normatívna teória tak nemá žiaden argumentačný priestor na konštatovanie existencie nezmeniteľných ustanovení ústav.**

V období socialistickej diktatúry sa tento nesprávny záver nevyvrátil, pretože ak budeme parafrázovať prof. Sváka „*predstavovala nielen hranie sa na demokraciu,*²⁹ *ale aj na ústavnosť*“. Marxisticko-leninská teória štátu navyše apriori odmieta koncepciu spoločenskej zmluvy, del'bu moci a dualitu moci ústavodarnej a moci ustanovenej, keďže

²⁴ KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. Praha : Linde, 2006, s. 112 – 115; **Na odlišné riešenie otázky suverenity a jej dôsledkov upozorňujú vo svojom doktrínálnom disente aj Marek Káčer a Jakub Neumann.** Bližšie pozri: KÁČER, M. – NEUMANN, J. *Materiálne jadro v slovenskom ústavnom práve. Doktrínálny dissent proti zrušeniu sudcovských previerok*. Praha : Leges, 2019, s. 107.

²⁵ Porovnaj: WEYR, F. dielo cit. v pozn. č. 22, s. 98.

²⁶ Bližšie pozri: WEYR, F. Tamže, s. 90.

²⁷ František Weyr priamo kritizuje hodnotové vyjadrenia noriem demokratických ústav, ktoré sú prejavom reakcie na predchádzajúce nedemokratické formy vlády: „*Ústavní listiny libují si obyčejně v přepínání a přílišném zevšeobecňování, zejména, jde-li o takové, které vznikly jakožto vědomá reakce proti dobám nedemokratickým, zpátečnickým. Těto vady, není prosta ani naše ústavní listina.*“ (zvyraznené M. Breichovou Lapčákovou) WEYR, F. dielo cit. v pozn. č. 22, s. 90.

²⁸ K právno-filozofickým východiskám prvej Československej republiky pozri napr.: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. *Nezrušiteľné ústavné princípy vo viacúrovňovom právnom systéme*. Košice : ŠafárikPress, 2020, s. 181 a n.

²⁹ SVÁK, J. *Ústavní vývoj na Slovensku*. In SVÁK, J. – CIBULKA, E. – KLÍMA, K. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurokódex, 2009, s. 34.

vychádza z princípu permanentnej diktatúry proletariátu³⁰. Základné práva a slobody sú v jej podaní iba fikciou.³¹ Veda československého socialistického štátneho práva z ideologických dôvodov vedome ignorovala takmer všetky vedecké poznatky pochádzajúce z obdobia pred nástupom komunizmu.³²

Národná rada Slovenskej republiky však ani po vyše sto rokoch³³ od tohto zásadného systémového omylu nechce ustúpiť a **dôvodová správa** napadnutého ústavného zákona si **explicitne zamieňa** novelizáciu ústavy s prijímaním novej ústavy. Roviny *pouvoir constitué* a *pouvoir constituant* u nej **splývajú**. Uvedené je zrejme z nasledujúcej formulácie „... *ústavodarca pristúpi k rozsiahlej novelizácii textu ústavy najčastejšie ... z dôvodu „tektonických“ spoločenských zmien a potrebe prispôsobenia textu ústavy novej spoločenskej zmluve (tu ide i o vytvorenie novej identity spoločenstva) ...*“

Nová identita spoločenstva vyjadrená v podobe novej spoločenskej zmluvy je však prejavom moci ústavodarnej (*pouvoir constituant*), a je preto **vyňatá z procesu novelizácie ústavy**, pretože tá spadá do sústavy moci ustanovenej (*pouvoir constitué*).³⁴

1.3 Gordický uzol metód výkladu ústavy

Kľúčovou otázkou teda zostáva, **aké metódy výkladu sa majú zohľadniť pri výklade textu ústavy?** Postačuje iba svet Sollen, tak ako to formuluje Weyr, alebo aj ústavodárneho Wollen, ako to pripúšťa Kelsen? Je súčasne potrebné zohľadniť sociologický variant Sein vrátane rozmeru ideálneho Sollen prirodzeného práva?

V priebehu 19. a začiatkom 20. storočia sa tieto roviny výkladu ústavy v strednej Európe navzájom oddelili. Pri tomto veľkom delení z nich akosi vypadol človek. Celá originálna koncepcia ústavného štátu bola pritom formulovaná **optikou prirodzených práv človeka**, ktorá sa stáva stredobodom právneho a filozofického vesmíru celej epochy osvietenstva. Je potrebné zdôrazniť, že prirodzené právo vyjadrujúce elementárnu spravodlivosť tvorí **ohniskovú normu pôvodného konceptu ústavného štátu**. Teória *suverenity ľudu*³⁵,

³⁰ K tomu bližšie pozri napr. ŠIMÍČEK, V. – KYSELA, J. Ústavní právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejín bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 302.

³¹ „Zásadním pro pochopení charakteristiky totalitního režimu v době mezi rokem 1948-1989 je uvědomení si toho, že tento režim po celou dobu svého trvání zabíjel své politické odpůrce či jinak nepohodlné osoby ...“ ŠIMÁČKOVÁ, K. Fiktivní, nebo reálná ústava. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejín bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 125; K charakteristike socialistického typu ústav bližšie pozri napr.: OROSZ, L. – SVÁK, J. – BALOG, B. *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 49 – 54.

³² Porovnaj ŠIMÍČEK, V. – KYSELA, J. c. d., s. 299 – 300.

³³ K odmietaniu koncepcie materiálneho jadra Ústavy SR z dôvodu absencie historickej relevancie nezrušiteľných ústavných princípov bližšie pozri: NEUMANN, J. *Kritické reflexie materiálneho jadra Ústavy*. Právny obzor, 2018, č. 4, s. 361 – 371.

³⁴ K tomu bližšie pozri napr. BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 11 a n.

³⁵ K tomu pozri napr.: BRÖSTL, A. *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava : Iura Edition, 1999, s. 126 – 127.

teória *ústavného štátu*³⁶, teória *národného štátu*³⁷, teória *ústavodarnej moci*³⁸, dokonca aj Kantovská *dualita sveta Sollen a Sein*, sa budujú optikou uznania existencie univerzality ľudskej dôstojnosti. Tento fakt si všima aj Robert Alexy, keď uvádza, že na rozdiel od Kelsena, je Kantovou základnou normou prirodzené právo.³⁹

Z logicky a mocensky uzavretých rovníc právneho pozitivizmu a decizionizmu však **človek vypadáva**. Hans Kelsen to nemohol povedať presnejšie: „*Človek ... nepredstavuje pre právo alebo pre právne poznanie danú celistvosť*“.⁴⁰ Spoločnou ohniskovou normou decizionizmu a pozitivizmu totiž nie je človek, ale **moc**. Obe teórie preberajú obsahovo vyprázdnené pojmy ústavného štátu, ktorých jednotlivé elementy do seba následne nezapadajú a **ústavný štát sa rúca**. Lenže spolu s ním sa rúca aj ľudskosť a humanizmus a začína sa druhá svetová vojna.

Spoločenské podmienky totiž neumožňujú ani Carlovi Schmittovi, ani Hansovi Kelsenovi či Františkovi Weyrovi naplno spoznať pojem ústavy.⁴¹ **Ústavy liberálnych demokracií tak interpretujú metodologickými postupmi feudálnej absolutistickej monarchie** prikyretej plášťom ústavnosti. Veď aj Weyr hovorí o absolutisticko-feudálnom základe nemeckej a rakúskej monarchie maskovanej konštitučným náterom.⁴² Tieto ústredné mocnosti totiž neboli založené na demokratickom, ale na monarchistickom princípe. Rýdze mocenské vzťahy týchto monarchií vedú buď k vytvoreniu rýdzej teórie práva a právnoformalistickým metódam výkladu práva, alebo k rýdzo mocenskej teórii práva, teda decizionizmu. Mocenský kruh sa uzatvára odstránením ústavného štátu formálne právnym aktom, nacistickým zmocňovacím zákonom (zákonom na odstránenie biedy ľudu a ríše) z roku 1933.

Po katastrofických udalostiach druhej svetovej vojny **začínajú oddelené metodologické roviny výkladu ústavy opäť splývať**. Sfunkčňuje sa tým nielen pojem ústavy, ale aj pojem suverenity a pojem práva na sebaurčenie národa návratom rozmeru ideálneho Sollen prirodzeného práva. Zároveň sa od prijatia Charty OSN **navracia prepájanie vnútornej a vonkajšej stránky suverenity ich väzbou na univerzálnu hodnotu ľudskej dôstojnosti**. Vattelovo dielo *Právo národov alebo zásady prirodzeného práva* nikdy nebolo aktuálnejšie, ako je dnes po 270 rokoch od jeho vydania.

³⁶ Porovnaj: VATTEL, E. dielo cit. v pozn. č. 6, s. 18 – 19.

³⁷ Porovnaj: HERDER, J. G. *Werke. 6 sv.* Frankfurt am Main : Deutscher Klassiker Verlag, 1985 – 2000. s. 630. In BOJDA, M. *Herderova filozofie kultury. Herder a nemecké osvietenství*. Praha : Togga 2015, s. 545 – 546.

³⁸ Porovnaj: SIEYÉS, A. *Qu' est –ce que le Tiers état?* Paris : Éditions du Boucher, 2002, s. 53. In BARANÍK, K. Limity výkonu ústavodarnej moci v Slovenskej republike. (habilitačná prednáška). *Právny obzor*, 2021, č. 1, s. 16.

³⁹ ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Slovenský preklad Pavla Holländera. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 150.

⁴⁰ KELSEN, H. c. d., s. 85.

⁴¹ K významu spoločenských pomerov a ich dosahu na pochopenie a interpretáciu ústavy pozri aj: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. *Ústava a ústavné zákony*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 111.

⁴² WEYR, F. dielo cit. v pozn. č. 21, s. 91.

2. Materiálne jadro ústavy ako integrálna súčasť konceptu ústavného štátu

Súčasťou **sfunkčňovania konceptu ústavnosti** je aj ochrana nezrušiteľných ústavných princípov materiálneho jadra ústavy. Základné ústavné hodnoty tvoriace identitu spoločenskej zmluvy sú vyňaté spod pôsobnosti moci ustanovenej novelizujúcej ústavu.

Upozornenie na nevyhnutné obsahové rozlišovanie ústavných zmien obsahujúce aj pôvodný Vattelov opis ústavného štátu. Jeho súčasťou je totiž rozlišovanie medzi obsahovo nevýznamnými zmenami ústavy, ktorým sa má občan podrobiť aj v prípade nesúhlasu. Na strane druhej Vattel upozorňuje, že za *formálnou zmenou ústavy sa v skutočnosti môže skrývať zrušenie pôvodnej spoločenskej zmluvy*.⁴³ V takom prípade uznával právo občanov vypovedať spoločenskú zmluvu a opustiť svoju vlasť.⁴⁴

Vattel následne na viacerých miestach opätovne **apeluje na vnímanie zdanlivo neškodných, takmer nebadaných ústavných zmien, ktoré nebezpečne nahľadávajú podobu spoločenskej zmluvy**.⁴⁵ Nacistický zmocňovací zákon z roku 1933 totiž nebol prvým prípadom, keď sa pod pláštikom zmeny ústavy zrušila celá spoločenská zmluva. Obdobne možno vnímať prechod absolutistickej monarchie k tyranii z rúk Ľudovíta XIV. Kľúčová nebola nezmeniteľnosť „zlej“ ústavy, ale *zrušenie „dobrej“ ústavy zdanlivo ústavnými zmenami*.

Po zamietnutí duality subjektov ústavného práva odporcovia materiálneho jadra ústavy túto koncepciu odmietajú. Neozrejmuje pritom, ako chcú vysvetliť **akceptovanú existenciu nezrušiteľnosti čl. 12 ods. 1 Ústavy a 2. hlavy Ústavy**,⁴⁶ pokiaľ je NR SR pri prijímaní ústavných zákonov neustále nelimitovaným suverénom. Veď už František Weyr odmietal z dôvodu existencie suverénneho parlamentu nemožnosť právne nezmeniteľných ustanovení ústav.

Je možné, že argumentujú **heteronómnou väzbou existencie prirodzeného práva**, čomu napovedá ich odkaz na Fullerovo prirodzené procesné právo, teda na vnútornú morálku práva⁴⁷ (aj keď tá je skôr post-positivistickou analýzou⁴⁸). K uvedenému argumentu možno uviesť, že práve heteronómna väzba prirodzeného práva sa stala vzorom učenia o vyššej právnej sile ústavy na základe jej bezvýhradnej záväznosti.⁴⁹ Navyše sa ochrana spozitivizovaného prirodzeného práva stáva ohniskovou normou modernej ústavnosti a tvorí aj základný hodnotový obsah materiálneho jadra Ústavy SR.

Práve efektívna ochrana spozitivizovaného prirodzeného práva je dôvodom vyššieho stupňa právnej sily ústavy a obsahovou limitáciou ústavného zákonodarcu princípom

⁴³ VATTEL, E. dielo cit. v pozn. č. 7, s. 43.

⁴⁴ Uvedené možno vnímať ako reakciu na historickú skúsenosť s vládou Ľudovíta XIV, ktorý ruší spoločenskú zmluvu, v podobe náboženskej tolerancie zrušením Nantského ediktu a zavedením zákazu emigrácie.

⁴⁵ VATTEL, E. dielo cit. v pozn. č. 7, s. 42.

⁴⁶ KÁČER, M. – NEUMANN, J. c. d., s. 132 – 137.

⁴⁷ Tamže, s. 138 – 139.

⁴⁸ BRÖSTL, A. *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava : Iura Edition, 1999, s. 277.

⁴⁹ WINTERHOFF, Ch. c. d., s.12.

deľby moci. Článok 16 Deklarácie práv človeka a občana túto základnú myšlienku vyjadruje veľmi explicitne: „*Spoločnosť, v ktorej nie sú zabezpečené záruky práv a zakotvená deľba moci, nemá nijakú ústavu.*“

Kľúčovým problémom sa stáva princíp deľby moci. Podľa odporcov materiálneho jadra Ústavy SR nejde o nezrušiteľný princíp, pretože nevyplýva z čl. 12 ods. 1 a z 2. hlavy Ústavy.⁵⁰ **To, že si ochrana základných práv a slobôd vyžaduje aj ďalšie garancie realizácie, si však uvedomujú, a preto nezrušiteľnosť základných práv a slobôd dopĺňajú o koncepciu Fullerovej vnútornej morálky práva⁵¹,** ktorá okrem deľby moci obsahuje mnohé významné procesné záruky. Niektoré aspekty deľby moci by bolo skutočne možné vyvodit' z ochrany niektorých základných práv a slobôd a Fullerovej vnútornej morálky práva, ako tvrdí Káčer s Neumannom.

Dovolíme si však nesúhlasit' s ich tvrdením, že si vystačíme iba s niektorými takto odvodenými čiastkovými komponentmi princípu deľby moci.⁵² Z tejto koncepcie totiž **nevieme odvodiť zákaz uzurpácie zákonodarnej moci mocou výkonnou.** Tá z nej nevyplýva, pretože napr. požiadavka všeobecnosti zákona je dodržaná, aj ak všeobecný zákon prijímajú orgány výkonnej moci, čo bolo práve prípadom nacistického splnomocňujúceho zákona z r. 1933 (podľa čl. 1 „*Ríšske zákony ... môže prijímať aj Ríšska vláda*“)⁵³.

Našu analýzu preto ukončujeme poznatkom, že z kombinácie Fullerovej vnútornej morálky práva a nezrušiteľnosti základných práv a slobôd druhej hlavy Ústavy SR **nevyplýva plnohodnotný obsah princípu deľby moci.**

3. Právomoc Ústavného súdu Slovenskej republiky

3.1 Kontrola ústavnosti ústavných zákonov

Ochranu základných práv a slobôd a plnohodnotnú deľbu moci od seba nemožno funkčne oddeliť. Sú totiž **leitmotívom konštitucionalizmu.**⁵⁴ Ochrana spozitivizovaných prirodzených práv a existencia zákonodarnej moci viazanej ústavou, teda dualita pouvoir constituant a pouvoir constitué, tvoria tri pomyselné vrcholy toho istého trojuholníka. Jeden aspekt sa od druhého nedá oddeliť, pretože inak sa celá štruktúra ústavného štátu zrúti. Nie nadarmo tvorí **efektívna ochrana základných práv a deľba moci dôvod vzniku ústavy ako osobitého prameňa práva.**⁵⁵

⁵⁰ KÁČER, M. – NEUMANN, J. c. d., s. 137 – 140.

⁵¹ Je vypracovaná ako reakcia na diktatúry v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. storočia. Jej obsahom sú tieto formálne požiadavky: Zákon musí byť všeobecný, zverejnený, prospektívny a nie retrospektívny, zrozumiteľný, dôsledný, schopný prispôsobenia, stabilný bez nevhodných zmien, používaný pri správe spoločnosti. Porovnaj: BRÖSTL, A. c. d., s. 276.

⁵² KÁČER, M. – NEUMANN, J. c. d., s. 140.

⁵³ K tomu bližšie pozri: BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I. *Základy štátovedy*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2004, s. 166.

⁵⁴ K tomu pozri: SOMEK, A. *The Cosmopolitan Constitution*. Oxford : Oxford University Press, 2014, s. 2 – 31. In BARANÍK, K. c. d., s. 3 – 4.

⁵⁵ K tomu pozri napr.: WINTERHOFF, Ch. c. d., s. 22 – 23.

Ak pripustíme existenciu postavenia NR SR novelizujúcej Ústavu ako **neobmedzeného suveréna, pozitívnoprávne by ho ani čl. 12 ods. 1 a 2. hlava Ústavu SR nezaväzovali**. Ak teda NR SR nevyhnutne pripíšeme v procese novelizácie Ústavu s ohľadom na čl. 12 ods. 1⁵⁶ postavenie *pouvoir constitué*, **bez právnej sankcionovateľnosti prekročenia zverených právomoci je táto limitácia neúčinná**.

Prenechanie riešenia tohto problému realizácii **práva na odpor**⁵⁷ je v maximálnej možnej miere **neefektívne**. Vystavujeme ním totiž občanov brániacich ústavný systém otvorenému násiliu štátneho monopolu mocenského donútenia.

Prečo by sme ako poslednú záruku pred tým, ako občanov vystavíme riziku násilia, nemohli ústavný systém ochrániť nenásilnou cestou vo forme súdnej kontroly ústavnosti? Domnievame sa, že **súdnu ochranu ústavnosti je potrebné zaradiť pod pojem „účinné použitie zákonných prostriedkov“ čl. 32 Ústavu**. V prípade „neúčinnnej“ ochrany ústavnosti stále zostáva dostatok priestoru na uplatnenie práva na odpor. Tento prístup preto vnímame ako *proporcionálny zásah do princípu suverenity ľudu v jeho kolízii so základným právom na ochranu života a so základným právom na ochranu zdravia*. Právo na odpor vnímame až ako **poslednú možnosť**, ku ktorej sú občania donútení po vyčerpaní všetkých účinných zákonných prostriedkov.

Tento prístup k efektívnej ochrane základných práv je možné odvodiť aj z **Preambuly Všeobecnej deklarácie ľudských práv, konkrétne z nasledujúceho textu** „... pretože je nevyhnutné, aby boli ľudské práva chránené zákonom (právom)⁵⁸, ak nemá byť človek donútený uchýľovať sa ako k poslednej možnosti k odboju proti tyranii a útlaku“.

Zároveň považujeme za **efektívnejšie Ústavu obsahujúcu princípy demokratického a právneho štátu chrániť pred škodlivými zmenami aj za cenu rizika zrušenia dobrých novelizácií, ako ponechať voľný priebeh nekontrolovanej erózie ústavného systému**. Právne záväzný princíp suverenity ľudu, ktorý je princípom demokratického a právneho štátu (PL. ÚS 7/2017), inak zostáva bez právnych konzekvencií voči aktom parlamentu prelamujúcim spoločenskú zmluvu a je nahradený právne záväzným princípom suverenity parlamentu.

Súhlasíme s názorom, že nezrušiteľnosť čl. 12 ods. 1 Ústavu je potrebné procesne zabezpečiť, preto napr. Základný zákon SRN spája nezrušiteľnosť princípu nedotknuteľnosti ľudskej dôstojnosti s nezrušiteľnosťou princípu demokracie, sociálneho právneho štátu a deľby moci. Spolu tvoria materiálne ohnisko nemeckej ústavy.⁵⁹ Robert Alexy v nadväznosti na nemeckú „klauzulu večnosti“ hovorí o existencii **„novodobej morálky štátu a práva“**.⁶⁰

⁵⁶ Ústava expressis verbis zakotvuje nezmeniteľnosť 3 princípov, a to demokracie, ochrany základných práv a slobôd a suverenity ľudu. Bližšie pozri: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 60.

⁵⁷ Za: KÁČER, M. – NEUMANN, J. c. d., s. 140; PROCHÁZKA, R. *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 126.

⁵⁸ Za vhodnejší preklad považujeme „právom“, s pripustením významu „právnym štátom“, pretože napr. anglická verzia obsahuje termín „rule of law“ a nemecká „Herrschaft des Rechts“.

⁵⁹ K tomu bližšie pozri napr.: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. *Ústava a ústavné zákony*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 157 a n.

⁶⁰ ALEXY, R. c. d., s. 101 – 102.

Alexyho novodobá morálka štátu a práva je nám nepochybne kultúrno-historicky bližšia ako neúplná Fullerova vnútorná morálka práva. Stredoeurópsky koncept materiálneho jadra ústavy, totiž odráža rovnaké ťaživé historické skúsenosti, ku ktorým došlo vo vzájomnej kauzálnej súvislosti. *Alexyho novodobá morálka štátu a práva je zároveň obsiahnutá v čl. 1 ods. 1, prvej vety Ústavy SR a tvorí jej materiálne jadro.*⁶¹ Tento koncept materiálneho jadra Ústavy poskytuje potrebné organizačné garancie základnému ústavnému princípu, nedotknuteľnosti ľudskej dôstojnosti, ktorý zároveň tvorí jeho obsah.

Robert Alexy ďalej uvádza „*Primerane to platí, ... pre všetky právne systémy demokratického a právno-štátneho typu.*“⁶² Ďalej túto premisu rovnakého obsahu novodobej morálky štátu a práva nerozvíja. Rozvíjajú ju však teórie **právneho pluralizmu**, ktoré postulujú rozvoj a nárast štandardov právneho štátu.⁶³ Právneho štátu, ktorého **základnou ohniskovou normou** prepájajúcou vnútroštátne, európske a medzinárodné právo sa stáva **človek**, ako na to upozorňujú teoretici viacúrovňového konštitucionalizmu, reflektujúci realitu právneho pluralizmu.⁶⁴

Po aplikácii konceptu novodobej morálky štátu a práva obsiahnutej v materiálnom jadre Ústavy SR v kontexte viacúrovňového konštitucionalizmu, na Alexyho synkretický pojem práva⁶⁵, ktorý nadväzuje na dualitu moci ústavodarnej a moci ustanovenej⁶⁶, možno dospieť k týmto záverom:

A) **V rovine pouvoir constituant sa jednotlivé pojmové náležitosti právnych noriem posudzujú na základe akceptovanej ohniskovej normy právneho systému. Spoločnou ohniskovou normou vnútroštátneho právneho systému SR, právneho systému Rady Európy a Európskej únie a všeobecného medzinárodného práva je prirodzené právo. PREDSTAVA EXISTENCIE NELIMITOVANÉHO SUVERÉNA JE PREKONANÁ.**⁶⁷

- 1) **Ústavodarná právomoc a kompetencia prislúcha z charakteru prirodzeného práva ľudu.** Toto prirodzené právo je pozitívno-právne vyjadrené v kogentnej norme všeobecného medzinárodného práva (*vnútornej stránke práva na sebaurčenie národa*). Z tejto heteronómnej väzby ius cogens MP zároveň vyplýva *existencia materiálneho jadra ústavy*.⁶⁸

⁶¹ K problematike materiálneho jadra Ústavy SR bližšie pozri napr.: BALOG, B. *Materiálne jadro ústavy*. Bratislava : Eurokódex, 2014.

⁶² ALEXY, R. c. d., s. 151.

⁶³ Porovnaj: BÁRÁNY, E. Kariéra právneho pluralizmu. In LENGYELOVÁ, D. *Pluralizmus moci a práva*. Bratislava : Ústav štátu a práva SAV, Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 317.

⁶⁴ KLEINLEIN, T. *Konstitutionalisierung im Völkerrecht*. Heidelberg : Springer, 2012, s. 78.

⁶⁵ Alexyho synkretický pojem práva zahŕňa všetky tri klasické definičné znaky pojmu práva: 1. normatívny systém súladného stanovenia, 2. sociálnej účinnosti, 3. obsahovej správnosti v zmysle absencie extrémnej nespravodlivosti. Porovnaj: ALEXY, R. c. d., s. 161 – 162; K tomu pozri aj: REGENDA, P. *Právna sila ústavy*. Bakalárska práca. Košice 2021.

⁶⁶ Róbert Alexy vyslovene uvádza, že je potrebné definičné znaky pojmu práva aplikovať „na dvoch úrovniach: na úrovni ústavy a na úrovni noriem stanovených podľa tejto ústavy“. Porovnaj: ALEXY, R. c. d., s. 162. Táto dualita sa prejavuje aj v samotnom Alexyho pojme práva. Bližšie pozri: ALEXY, R. c. d., s. 161.

⁶⁷ K tomu bližšie pozri: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 211 a n.; BARANÍK, K. c. d., s. 3 – 25.

⁶⁸ K tomu bližšie pozri: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 150 a n.

- 2) **Sociálna účinnosť** novej ústavy sa tak posudzuje podľa momentu *rešpektovania ústavy ľudom*.
- 3) **Absencia extrémnej nespravodlivosti** je daná rešpektom prirodzeno-právneho charakteru ľudskej dôstojnosti.⁶⁹ Toto prirodzené právo je pozitívno-právne vyjadrené v kogentnej norme všeobecného medzinárodného práva a *tvorí limit vnútornej aj vonkajšej stránky práva na sebaurčenie národa*.⁷⁰ Dôsledkom nerešpektovania niektorých základných zásad medzinárodného práva môže byť strata štátnej suverenity.⁷¹

B) V rovine *pouvoir constitué* sa ústava následne stáva referenčným rámcom začlenenia ďalších právnych noriem do právneho systému:

- 1) **Právomoc a kompetencia** normotvorných orgánov sa posudzuje na základe **platnej ústavy**.
  - V Slovenskej republike sa tak posudzuje aj na základe neprekročiteľných limitov ústavných zmien obsiahnutých v materiálnom jadre Ústavy *čl. 1 ods. 1, prvej vety* a procesnej normy *čl. 84 ods. 4 Ústavy*.
  - Procesná norma *čl. 84 ods. 4 Ústavy*, okrem nevyhnutného 3/5 kvóra, **nadväzuje na limity čl. 1 ods. 1, prvá veta Ústavy** a *obsahovo rozlišuje medzi pojmami ústava a zmena ústavy*. Pojem zmena ústavy je potrebné vnímať ako prejav *pouvoir constitué* (moci ustanovenej) nezasahujúci do nezrušiteľných ústavných princípov.⁷²
  - V súlade s teóriou viacúrovňového konštitucionalizmu dochádza k *dynamic-kému rozvoju obsahu štandardov nezrušiteľných ústavných princípov* v nadväznosti na rešpektovanie medzinárodných záväzkov podľa *čl. 1 ods. 2 Ústavy*.⁷³
- 2) **Kontrola nadobudnutia, resp. straty sociálnej účinnosti právnej normy je zverená ústavnému súdnictvu**.⁷⁴ To sankcionuje nerešpektovanie materiálnych a procesných ústavných limitov v procese tvorby práva, tvorbu *ústavných zákonov* nevynímajúc, *ako dôsledok bŕzd a protiváh v rámci princípu del'by moci v nadväznosti na čl. 124 Ústavy*.⁷⁵ *Benátska komisia Rady Európy*, vo svojom stanovisku zaraďuje medzi štandardy právneho štátu preskúmavanie procedurálnych podmienok prijímania ústavných zmien ústavným súdnictvom.

⁶⁹ Róbert Alexy preto upozorňuje, „že znak extrémnej nespravodlivosti – na rozdiel od sociálnej účinnosti – sa nevzťahuje na ústavu vcelku, ale iba na jednotlivé normy ústavy.“ Porovnaj: ALEXY, R. c. d., s. 163.

⁷⁰ K tomu bližšie pozri: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 140.

⁷¹ Porovnaj: BARANÍK, K. c. d., s. 19.

⁷² Ústava pojmovo rozlišuje medzi prijímaním „ústavy“ a „zmenou ústavy“, k čomu dochádza práve v znení *čl. 84 ods. 4*, pri neexistencii procesných rozdielov. Pojmové rozdiely medzi prijímaním „ústavy“ a „zmenou ústavy“ sú preto tvorené práve obsahovými, materiálnymi rozdielmi. Porovnaj: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 69.

⁷³ K tomu bližšie pozri: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 179.

⁷⁴ Róbert Alexy v tejto súvislosti uvádza, že v prípade roviny noriem stanovených podľa ústavy je kritérium sociálnej účinnosti „nahradené kritériom s normatívnym súladného stanovenia podľa ústavy ...“ Porovnaj: ALEXY, R. c. d., s. 164.

⁷⁵ Porovnaj: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 30.

- 3) **Absencia extrémnej nespravodlivosti sa** v podmienkach SR posudzuje ich súladnosťou s čl. 12 ods. 1 Ústavy a 2. hlavy Ústavy SR v nadväznosti na rešpektovanie medzinárodných záväzkov čl. 1 ods. 2 Ústavy.

Robert Alexy svoj pojem práva odvodzuje od demokratickej ústavy a za súčasť pojmu práva považuje aj metodologické postupy orgánov aplikujúcich verejné právo.⁷⁶ **Uvedený prístup k interpretácii limitácie subjektov pouvoir constant a pouvoir constitué tak pokladáme za správny**, pretože zohľadňuje synkretické metodologické postupy a poznatky vyplývajúce z modernej konštitucionalistiky, teórie viacúrovňového konštitucionalizmu a komplexného prístupu k pojmu právo.

Právomoc Ústavného súdu preskúmať súlad ústavných zákonov s Ústavou vnímate ako nevyhnutnú súčasť konceptu materiálneho jadra Ústavy SR. Priamo vyplýva z princípu delby moci a postavenia Ústavného súdu ako nevyhnutnej protiváhy „ústavného zákonodarcu“. Tento fakt iba zvyrazňuje obsah princípu delby moci vyplývajúci z rozsahu medzinárodných záväzkov SR a európskej či globálnej komparatívnej analýzy judikatúry ústavných súdov.

Predmetnú časť novely Ústavy SR hodnotíme ako neústavnú, pretože odporuje znakom ústavného zákona,⁷⁷ konkrétne **procedurálnej** podmienke (pozri bod B1), podmienke **splnomocnenia** a **materiálnej** podmienke. *Priamo prelomuje princíp delby moci a sekundárnymi účinkami ohrozuje aj princíp nedotknuteľnosti ľudskej dôstojnosti*, ktoré spolu patria medzi nezrušiteľné a nezmeniteľné princípy Ústavy SR.

Veta ústavného zákona č. 422/2020 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava SR: „*Ústavný súd nemôže preskúmať ani súlad ústavného zákona s ústavou.*“ predstavuje neprípustné normatívne materiálne prelamanie nemeniteľného jadra Ústavy SR.⁷⁸

Vzhľadom na uvedené zastávame názor, že **by bolo najvhodnejšie, aby ju Ústavný súd priamo derogoval.**⁷⁹

3.2 (Ne)ústavnosť predmetu referenda o skrátení volebného obdobia Národnej rady SR

Otázka ochrany nezrušiteľných ústavných princípov je dôležitá aj z pohľadu ďalšieho aktuálne vedeného konania na Ústavnom súde. Je ním konanie o súde predmetu referenda o skrátení volebného obdobia NR SR podľa čl. 125 b) Ústavy.⁸⁰ Aj pri riešení

⁷⁶ ALEXY, R. c. d., s. 164.

⁷⁷ Bližšie pozri: Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 10. 9. 2009 (vo veci Melčák); BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 59, s. 197.

⁷⁸ Porovnaj: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 59, s. 198.

⁷⁹ Za: EALÍK, T. *K odňatiu právomocí Ústavného súdu SR posudzovať ústavné zákony – kritické reflexie*. Právny obzor, 2021, č. 2, s. 138; Zaujímavú myšlienkovú konštrukciu predostiera aj Boris Balog, ktorý pojem „ústava“ obsiahnutý v čl. 125 ods. 4, druhej vete Ústavy SR vykladá reštriktívne. Pojem „ústava“ tak zahŕňa iba ostatné normy ústavy, bez nezrušiteľných ústavných princípov materiálneho jadra Ústavy SR. Porovnaj: BALOG, B. *(Ne)rozhodovanie o súde ústavného zákona s ústavou*. Právny obzor, 2021, č. 2, s. 112 a n.

⁸⁰ Návrh zo dňa 13. 5. 2021, sp. zn. PL. ÚS 7/2021.

tejto otázky je potrebné zohľadniť znenie **čl. 1 ods. 1, prvej vety** Ústavy: „*Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát.*“, pretože vyjadruje základné premisy v podobe normatívnych argumentov, ktoré je potrebné uplatniť aj pri **výklade** jednotlivých článkov Ústavy, nevynímajúc ani **čl. 93 až 100 Ústavy**.

Podľa nášho názoru je možné dosiahnuť **balans medzi princípom suverenity ľudu na jednej strane a princípom zvrchovanosti ústavy a zákona aj za pomoci ústavodarného referenda**. Je to možné, ak do našich úvah dosadíme limit materiálneho jadra ústavy. O tento balans sa snaží aj Ústava SR, vzhľadom na fakt, že **princíp demokracie priamo v čl. 1 ods. 1 Ústavy vyvažuje princípom právneho štátu**. Zastávame preto názor, že fakultatívne referendum je síce využiteľné aj v procese ústavných zmien, no s nevyhnutným **obsahovým korektívom** v podobe nezrušiteľných ústavných princípov materiálneho jadra Ústavy SR.

Článok 1 ods. 1, prvá veta Ústavy SR je pozitívnoprávny vyjadrením základného predpokladu ústavného štátu, konkrétne, vo vnútri ústavného štátu **nie je nelimitovaný suverén**, nie je nim ani ľud a ani jeho zástupcovia⁸¹ (pozri vyššie). Uvedená téza je napokon obsahom argumentácie nálezu PL. ÚS 7/2017, v ktorom ústavný súd konštatoval, že nezrušiteľné ústavné princípy materiálneho jadra Ústavy SR sa vzťahujú na všetky orgány verejnej moci. Takýmto orgánom verejnej moci je aj ľud hlasujúci v referende.

Na základe uvedenej argumentácie sa preto nestotožňujeme s časťou derogačného nálezu PL. ÚS 21/2014⁸² (bod 177): „*Obiter dictum Ústavný súd uvádza, že vyslovené právne závery o možnosti preskúmania súladu ústavného zákona (jeho časti) s ústavou sú limitované takou prípadnou úpravou ústavy, ktorá umožní originárnemu ústavodarcovi (ľudu) potvrdiť prípadnú zmenu, či doplnenie ústavy v rámci ústavodarného referenda.*“

Dochádza ním totiž k **zamieňaniu originálneho ústavodarcu** (pouvoir constituant) **s odvodeným ústavodarcom** (pouvoir constitué). Ak totiž uvažujeme o zmenách Ústavy, pohybujeme sa v rovine vzťahov moci ustanovenej (odvodeného ústavodarcu).

Kritika nekonzistentnosti nálezu PL. ÚS 21/2014 a poukázanie na **rezignáciu na nosnú argumentačnú metódu** je v tejto časti oprávnená.⁸³ Z rovnakého dôvodu kritizuje napr. Emmanuel Sur absenciu kontrolných právomocí súdnej kontroly ústavných zmien vo Francúzsku. Je ním *zrejme zamieňanie* postavenia moci ustanovenej (odvodeného ústavodarcu) s právomocou moci ústavodarnej (originálneho ústavodarcu). Došlo k nemu *vo vojnových podmienkach* roka 1940 pri priznávaní právomocí maršalovi Pétai-

⁸¹ Porovnaj: KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. Praha : Linde, 2006, s. 105.

⁸² K analýze tohto judikátu pozri napr.: EALÍK, T. *Nález PL. ÚS 21/2014 ako nevyhnutný liek na ústavné zákonodarstvo na Slovensku*. in *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 274 – 297; BALOG, B. *Ústavoobrana na temnej strane sily?* In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 223 – 236; BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. *Ústava v ohrození. Zopár zamyslení nad jedným nálezmom Ústavného súdu Slovenskej republiky (PL. ÚS 21/2014)*. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 237 – 260; KÁČER, M. *Od ochrany pred hrôzami koncentračných táborov k ochrane „profesionálnej existencie“ vvdierateľných sudcov*. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 261 – 273; NEUMANN, J. *Ústavný súd SR ako efektívny ochranca ústavnosti pri zásahu do materiálneho jadra ústavy (?)* In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 298 – 311.

⁸³ Bližšie pozri: KÁČER, M. – NEUMANN, J. c. d., s. 119.

novi a ďalej tento zrejmy omyl nikoho netrápil.⁸⁴ Vo francúzskej odbornej literatúre sa preto stretáme s **chybnou formuláciou**: „*Odvođená ústavodarná moc nie je odlišnej povahy ako pôvodná ústavodarná moc.*“⁸⁵ Roviny pouvoir constitué a pouvoir constituant v nej totiž splyvajú.

Náležité zaradenie ústavného referenda do roviny moci ustanovenej (odvođeného ústavodarca) limitovanej hranicami ústavných zmien je evidentné napr. v Nemecku⁸⁶, vo Švajčiarsku⁸⁷ a v Taliansku⁸⁸.

Podľa nášho názoru je **preto potrebné čl. 2 ods. 1** Ústavy interpretovať v nadväznosti na čl. 1 ods. 1, prvej vety Ústavy a „*výkon štátnej moci*“ vnímať v kontexte limitov moci ustanovenej. Následne je zaradenie procesu **fakultatívneho referenda do roviny moci ustanovenej**⁸⁹ **zvýraznené opätovnou explicitnou obsahovou limitáciou predmetu referenda základnými právami a slobodami**, ktoré sú prejavom ochrany ľudskej dôstojnosti ako základného nezrušiteľného ústavného princípu materiálneho jadra Ústavy SR. Ústavný súd už raz judikoval: „*V podmienkach Slovenskej republiky chráni nezmeniteľnosť ústavných článkov garantujúcich základné práva a slobody predovšetkým čl. 12 ods. 1 druhá veta ústavy, ale k ustanoveniam s uvedeným účelom nepochybne patrí aj čl. 93 ods. 3 ústavy. Predmetným článkom sa kladie zábrana referendám s takými otázkami, ktorých úspech by znamenal narušenie konceptu základných práv a slobôd v podobe znižovania ich štandardu.*“⁹⁰

Ľud hlasujúci v referende v uvedenom kontexte vystupuje ako orgán verejnej moci limitovaný vlastnou Ústavou a jej implicitným materiálnym jadrom, poskytujúcim organizačné zabezpečenie ochrane základných práv a slobôd. Uvedené je znova **zvýraznené explicitnou kontrolnou právomocou súladu predmetu referenda s Ústavou a ústavným zákonom zo strany Ústavného súdu SR**. V zmysle vnútornej systematiky Ústavy a zaradenia referenda do roviny pouvoir constitué je fakultatívne referendum vecne limitované aj explicitným výpočtom čl. 93 ods. 3.

Výsledok ústavného referenda je z pohľadu prameňov práva potrebné vnímať ako **osobitý druh normatívneho právneho aktu s právnou silou ústavného zákona**, keďže

⁸⁴ SUR, E. Od nejistého k implicitnému. (Význam princípu právneho štátu a jeho ochrana ve Smlouvě o Evropské unii). In TICHÝ, L. (ed.) *Evropský delikt. Porušení základních hodnot Evropské unie členským státem a unijní sankční mechanismus*. Praha : Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2017, s. 52.

⁸⁵ VEDEL, G. *Schengen et Maastricht*, R.F.D.A., 1992. Tento argument je pomaly doslova prebraný z prvého vydania Manuel de droit Constitutionnel publikovaného v roku 1949. Porovnaj: SUR, E. c. d., s. 52.

⁸⁶ BVerfGE, 89, 155, (180).

⁸⁷ Porovnaj: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 37 a n.

⁸⁸ Porovnaj: FARAGUNA, P. *Unamendability and Constitutional Identity in the Italian Constitutional Experience*. European Journal of Law, 2019. Dostupné na internete: (27. 1. 2021) (PDF). Unamendability and Constitutional Identity in the Italian Constitutional Experience | Pietro Faraguna – Academia.edu; SALERMO, G. M. *Implementation and Revision of the Italian Constitution Since the 1990s*, International Journal of Public Administration, 2011, 34:1-2, s. 117, DOI: 10.1080/01900692.2011.536094. Dostupné na internete: Implementation and Revision of the Italian Constitution Since the 1990s: International Journal of Public Administration: Vol 34, No 1-2 (tandfonline.com) (27. 1. 2021).

⁸⁹ K tomu pozri aj BUZINGER, M. *Ústava s referendom o predčasných voľbách neráta*. Denník N, 12. apríla 2021 [online], dostupné na: <https://denmkn.sk/2347974/ustava-s-refcrendom-o-predcasnych-volbachnerata/>.

⁹⁰ PL. ÚS 24/2014.

rozhoduje o ústavnej materii⁹¹, a navyše Ústava pripúšťa jeho zmenu alebo zrušenie až po uplynutí troch rokov ústavným zákonom. Analogicky je preto naň potrebné **aplikovať pojmové znaky ústavného zákona**,⁹² teda podmienku procedurálnu, podmienku splnomocnenia a materiálnu podmienku.⁹³

Referendum o skrátení volebného obdobia NR SR nenapĺňa podmienku **materiálnu, a to v dvoch smeroch**, je referendum vo veciach *základných práv*, konkrétne aktívneho a pasívneho volebného práva, a *znižuje štandard* ústavného práva voliť a byť volený. Týka sa konkrétnej situácie, nenapĺňa teda požiadavku *všeobecnosti zákona* ako súčasť princípu právneho štátu. Nenapĺňa tak ani podmienku **splnomocnenia**, keďže Ústava nemení a ani nedopĺňa, ale iba ju v individuálnom prípade neprípustne *prelamuje*.⁹⁴

Z uvedených dôvodov považujeme predmet referenda za neústavný.⁹⁵

Záver

Nedávny útok stúpcencov bývalého amerického prezidenta Donalda Trumpa na americký Kapitol nám pripomenul nacistický útok na Reichstag. Zároveň nám pripomenul, nakoľko je demokracia krehká a závislá od funkčných inštitúcií právneho štátu. Tento kuriózný prípad nevydareného ústavného puču nám zároveň ukazuje ešte jednu skutočnosť. **Politická kultúra a právna kultúra sa nemusia nevyhnutne prekrývať.**⁹⁶ Ani Najvyšší

⁹¹ Porovnaj: BRÖSTL, A. a kol. *Teória práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 47; PRUSÁK, J. *Teória práva*. Bratislava : Právnická fakulta UK, 2001, s. 190.

⁹² K tomu pozri aj: BÁRÁNY, E. *Protipandemické opatrenia, ústavné limity a ľudské práva*. Slovenské národné noviny. Dostupné na internete: Protipandemické opatrenia, ústavné limity a ľudské práva | Slovenské národné noviny (snn.sk) (22. februára 2021).

⁹³ Bližšie pozri: Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 10. 9. 2009 (vo veci Melčák); BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 59, s. 197.

⁹⁴ Tamže, s. 200.

⁹⁵ Za: GIBA, M. *Referendum o predčasných voľbách alebo rozklad suverenity ľudu pod zámkou jej výkonu*. Denník N, 26. februára 2021 [online], dostupné na: <https://dennikn.sk/2287699/referendum-opredcasnych-volbach-alebo-rozklad-suverenity-ludu-pod-zamienkou-jej-vykonu/>; GIBA, M. *Referendum o predčasných voľbách*: niekoľko úvah. In *Zborník medzinárodnej konferencie Mltniky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 572 – 579; BUJŇÁK, V. *Prečo skrátenie volebného obdobia referendum nie je ústavné*. Konzervatívny denník Postoj, 22. februára 2021 [online], dostupné na: <http://www.postoj.sk/72745/preco-skratenie-volebnehoobdobia-referendum-nie-je-ustavne>; BUZINGER, M. *Ústava s referendum o predčasných voľbách neráta*. Denník N, 12. apríla 2021 [online], dostupné na: <https://denmkn.sk/2347974/ustava-s-referendum-o-predcasnych-volbachnerata/>; Proti: LALÍK, T. *Prečo je skrátenie volebného obdobia referendum ústavné*. Konzervatívny denník Postoj, 24. februára 2021 [online], dostupné na: <https://vmw.postoi.sk/72915/preco-skratenie-volebnehoobdobia-referendum-je-ustavne>.

⁹⁶ Eduard Bárány v tejto súvislosti uvádza, že ani právna regulácia politického systému nedokáže do tohto systému presadiť „*vonkajšie hodnoty a pravidlá, a to ani vtedy, keď sú danej spoločnosti vlastné*“ (zvýraznené M. Breichovou Lapčákovou). Porovnaj: BÁRÁNY, E. Stať sa a byť poslancom. In NEUMANN, J. (ed.) *Parlamentná kultúra* (zborník z vedeckej konferencie). Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 13; Tomáš Lalič v tejto súvislosti poukazuje na krízu dôvery vo verejné inštitúcie a neschopnosť politických procesov, prejavom ktorých je aj tvorba práva, reflektovať spoločenské záujmy. Ako uvádza: „*Nie je pri tom možné ... akosi apriórne akceptovať, že vôľa ľudu je aj vôľou parlamentu.*“ **Kontrolu ústavnosti vykonávanú ústavnými súdmi vníma aj ako prejav tejto nedôvery voči politickému systému.** Bližšie pozri: LALÍK, T. K odňatiu právomocí Ústavného súdu SR posudzovať ústavné zákony – kritické reflexie. In *Právny obzor*

súd USA, väčšinou tvorený sudcami vymenovanými republikánskymi prezidentmi, nevyhovuje návrhu Donalda Trampa na vyhlásenie nezákonnosti prezidentských volieb.

Aká je teda právna kultúra slovenskej občianskej spoločnosti? Hanna Fenichelová Pitkinová, profesorka politických vied na Kalifornskej Univerzite v Berkeley, na poste Hansa Kelsena tvrdí, že ústavy musíme vnímať ako **prienik toho, čo tvoríme, čo robíme a kto sme.**⁹⁷ Zároveň zvyrazňuje, že dimenzia ústavnej identity, **otázka „kto sme“ je predurčená našou osobitou históriou.**⁹⁸

Kto teda sme? Aké je naše Sein vytvorené našou osobitou históriou? Chaim Perelman v tejto súvislosti uvádza: „*Začlenenie mladých do spoločenstva predpokladá, že si osvojili ... zvlášť jazyk a všetky predstavy, s ktorými sa viaže. Učenie jazyka však prináša aj osvojovanie hodnôt, ktoré tento jazyk ... v sebe nesie, teórií, ktorých stopy uchováva.*“⁹⁹

Ján Werich komentoval udalosti Pražskej jari slovami: „... **máme vládu, ktorá hovorí našim jazykom**“.¹⁰⁰ Alexander Dubček sa totiž snažil vrátiť politickému systému ľudskú tvár.

Pokračuje ďalej a pri hodnotení svetového vývoja v rámci turbulentných šesťdesiatych rokov minulého storočia hovorí: „*Všude, kam se podíváte, je brutálnost, krutost, netrpělivost, násilí, surovost, krev a smrt. No a v tomto světe teď si představte, že najednou v srdci Evropy ... se objeví skupina poctivých lidí, kteří si usmyslí a rozhodnou, že odstraní pseudodemokracii a pseudosocialismus a nahradí skutečnou demokracii, tedy demokratickým socializmem humánním a se svobodou myšlení. Ono je to svým způsobem taky iracionální ... a oni se ještě ke všemu rozhodnou, že to udělají nikoli brutálně, nikoli surově a nikoli intolerantně, a nýbrž že to udělají demokratickou cestou bez násilí, bez krve, bez jediného výstřelu, ba dokonce bez jedině facky.*“¹⁰¹

Pokiaľ si uvedomíme, že naša spoločnosť bola stáročiami formovaná ideami humanizmu od čias cyrilo-metodskej tradície, cez svätoštefánsku tradíciu tolerance v multikultúrnom prostredí, po Herderov mierový koncept národného štátu, ktorý sa pretavuje do (česko)slovenského národného obrodzenia,¹⁰² táto požiadavka tvári v tvár mocenskej brutalite nám nepríde vôbec „iracionálnou“. Vyjadrovala totiž, kým sme, kým sme v kontexte našej špecifickej histórie.

Základom našej právnej kultúry je úcta k ľudskej tvári štátu, práva a politiky vyjadrená v čl. 12 ods. 1 Ústavy.

Jej podstatu zachytávajú slová Tomáša Garrigue Masaryka: „*Najhlbší argument pre demokraciu – viera v človeka, v jeho hodnotu, v jeho duchovnosť a v nesmrteľnú dušu; to je pravá, metafyzická rovnosť. Eticky je demokracia zdôvodňovaná ako politické uskučňovanie lásky k bližnému.*“

2021, č. 2, s. 161 – 140; Ku kritike ústavodarnej praxe NR SR pozri aj BRÖSTL, A. O ústavnosti ústavných zákonov. In *Metamorfózy práva ve střední Evropě*. Praha – Plzeň, 2008.

⁹⁷ PITKIN, H. The Idea of a Constitution, 37 *Journal of Legal Education*, 167, 1987, s. 168 – 169.

⁹⁸ Tamže, s. 169.

⁹⁹ PERELMAN, Ch. *Právna logika*. Bratislava : Kalligram, 2014, s. 152.

¹⁰⁰ Porovnaj: Co tomu říkáte, pane Werich? (všechny díly, 1. – 9.) 1968 – YouTube (20. 3. 2021, 9 minúta).

¹⁰¹ Porovnaj: Co tomu říkáte, pane Werich? (všechny díly, 1. – 9.) 1968 – YouTube (20. 3. 2021, minúty 5:40 – 7:00).

¹⁰² K tomu bližšie pozri: BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. dielo cit. v pozn. č. 28, s. 210.

Literatúra

- ALEXÝ, R. *Pojem a platnosť práva*. Slovenský preklad Pavla Holländera. Bratislava : Kalligram, 2009
- BALOG, B. *Materiálne jadro ústavy*. Bratislava : Eurokódex, 2014
- BALOG, B. Ústavoochrana na temnej strane sily? In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 223 – 236
- BALOG, B. (Ne)rozhodovanie o súlade ústavného zákona s ústavou. In *Právny obzor*, 2021, č. 2
- BARANÍK, K. Limity výkonu ústavodarnej moci v Slovenskej republike. (habilitačná prednáška). *Právny obzor*, 2021, č. 1
- BÁRÁNY, E. Stať sa a byť poslancom. In NEUMANN, J. (ed.) *Parlamentná kultúra (zborník z vedeckej konferencie)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020
- BÁRÁNY, E. Kariéra právneho pluralizmu. In LENGYELOVÁ, D. *Pluralizmus moci a práva*. Bratislava : Ústava štátu a práva SAV – Bratislavská vysoká škola práva, 2009
- BÁRÁNY, E. *Protipandemické opatrenia, ústavné limity a ľudské práva*. Slovenské národné noviny. Dostupné na internete: Protipandemické opatrenia, ústavné limity a ľudské práva | Slovenské národné noviny (snn.sk) (22. februára 2021)
- BOJDA, M. *Herderova filozofie kultury. Herder a německé osvícenství*. Praha : Togga 2015
- BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. *Ústava a ústavné zákony*. Bratislava : Kalligram, 2013
- BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. *Nezrušiteľné ústavné princípy vo viacúrovňovom právnom systéme*. Košice : ŠafárikPress, 2020
- BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. Ústava v ohrození. Zopár zamyslení nad jedným nálezoem Ústavného súdu Slovenskej republiky (PL. ÚS 21/2014). In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 237 – 260
- BROWN, J. *Preface*. in VATTEL, E. *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle Appliqués à la conduite et aux affaires des Nations et des Souverains par M. de Vattel. I (Reproduction of Books I and II of Edition of 1758)*. Washington, DC: Carnegie Institution. 2016. Dostupné na internete: Full text of „Le droit des gens; ou, Principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains“ (archive.org) (8. 3. 2021)
- BRÖSTL, A. *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava : Iura Editions, 1999
- BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I. *Základy štátovedy*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2004
- BRÖSTL, A. a kol. *Teória práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013
- BRÖSTL, A. *O ústavnosti ústavných zákonov*. In *Metamorfózy práva ve střední Evropě*. Praha – Plzeň, 2008
- BUJŇÁK, V. *Prečo skrátenie volebného obdobia referendum nie je ústavné*. Konzervatívny denník Postoj, 22. februára 2021 [online], dostupné na; <http://www.postoj.sk/72745/preco-skratenie-volebneho-obdobia-referendum-nie-je-ustavne>
- BUZINGER, M. *Ústava s referendum o predčasných voľbách neráta*. Denník N, 12. apríla 2021 [online], dostupné na: <https://denmkn.sk/2347974/ustava-s-referendum-o-predcasnych-volbachnerata/>
- FARAGUNA, P. *Unamendability and Constitutional Identity in the Italian Constitutional Experience*. European Journal of Law, 2019. Dostupné na internete: (27. 1. 2021) (PDF) Unamendability and Constitutional Identity in the Italian Constitutional Experience | Pietro Faraguna – Academia.edu
- FIOCCHI MALASPINA, E. L'eterno ritorno del Droit des gens di Emer de Vattel (secc. XVIII-XIX). L'impatto sulla cultura giuridica in prospettiva globale. (*Večný návrat Droit des gens Emera de Vattela 18. – 19. stor. Vplyv na právnú kultúru z globálneho hľadiska*.) Max Planck Institute for European Legal History, 2017, s. 157, 158. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.12946/gplh8>. (5. 2. 2021)
- GIBA, M. *Referendum o predčasných voľbách alebo rozklad suverenity ľudu pod zámienkou jej výkonu*. Denník N, 26. februára 2021 [online], dostupné na: <https://dennikn.sk/2287699/referendum-opredcasnych-volbach-alebo-rozklad-suverenity-ludu-pod-zamienkou-jej-vykonu/>
- GIBA, M. *Referendum o predčasných voľbách: niekoľko úvah*. In Zborník z medzinárodnej konferencie Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 572 – 579

- GUGGENHEIM, P. *Emer de Vattel und das Völkerrecht*. In VATTEL, E. *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle. Appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. 1758. Deutsche Übersetzung von Dr. Wilhelm Euler. Tübingen. J. C. B Mohr (Paul Siebeck), 1959
- HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*, 2006
- KÁČER, M. – NEUMANN, J. *Materiálne jadro v slovenskom ústavnom práve. Doktrínálny disent proti zrušeniu sudcovských previerok*. Praha : Leges, 2019
- KÁČER, M. Od ochrany pred hrôzami koncentračných táborov k ochrane „profesionálnej existencie“ vdiereateľných sudcov. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 261 – 273
- KELSEN, H. *Čistá právna náuka*. Slovenský preklad od Pavla Holländera. Bratislava : Kalligram, 2018
- KELSEN, H. *Allgemeine Staatslehre*. Berlin, 1925
- KLEINLEIN, T. *Konstitutionalisierung im Völkerrecht*. Heidelberg : Springer, 2012
- KLOKOČKA, V. *Ústavní systémy evropských států*. Praha : Linde, 2006
- LALÍK, T. K odňatiu právomocí Ústavného súdu SR posudzovať ústavné zákony – kritické reflexie. *Právny obzor*, 2021, č. 2
- LALÍK, T. Nález PL. ÚS 21/2014 ako nevyhnutný liek na ústavné zákonodarstvo na Slovensku. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 274 – 297
- LALÍK, T. *Prečo je skrátenie volebného obdobia referendum ústavné*. Konzervatívny denník Postoj. 24. februára 2021 [online], dostupné na; <https://vmw.postoi.sk/72915/preco-skratenie-volebnehoobdobia-referendum-je-ustavne>
- MERKL, A. Die Unveränderlichkeit von Gesetzen – ein normologisches Princip. In *Juristische Blätter*, 1917, Nr. 9, 10
- NEUMANN, J. Kritické reflexie materiálneho jadra Ústavy. *Právny obzor*, 2018, č. 4, s. 361 – 371
- NEUMANN, J. Ústavný súd SR ako efektívny ochranca ústavnosti pri zásahu do materiálneho jadra ústavy (?) In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2019, č. 1, s. 298 – 311.
- OROSZ, L. – SVÁK, J. – BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava : Eurokódex, 2011
- PERELMAN, Ch. *Právna logika*. Bratislava : Kalligram, 2014
- PITKIN, H. The Idea of a Constitution. In *37 Journal of Legal Education*, 167, 1987
- PROCHÁZKA, R. *Lud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011
- PRUSÁK, J. *Teória práva*. Bratislava : Právnická fakulta UK, 2001
- REEVES, J. S. The Influence of the Law of Nature upon International law in the United States. In *American Journal of International Law*, 1909
- SALERMO, G. M. *Implementation and Revision of the Italian Constitution Since the 1990s*, International Journal of Public Administration, 2011, 34:1-2, s. 117, DOI: 10.1080/01900692.2011.536094. Dostupné na internete: Implementation and Revision of the Italian Constitution Since the 1990s: International Journal of Public Administration: Vol 34, No 1-2 (tandfonline.com) (27. 1. 2021)
- SUR, E. Od nejistého k implicitnému. (Význam principu právniho státu a jeho ochrana ve Smlouvě o Evropské unii). In TICHÝ, L. (ed.) *Evropský delikt. Porušení základných hodnot Evropské unie členským státem a unijní sankční mechanismus*. Praha : Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2017
- SVÁK, J. – CIBULKA, L. – KLÍMA, K. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Bratislava: Eurokódex, 2009
- ŠIMÍČEK, V. – KYSELA, J. Ústavní právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009
- ŠIMÁČKOVÁ, K. Fiktivní, nebo reálná ústava. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009
- VATTEL, E. *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle. Appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. 1758. Deutsche Übersetzung von Dr. Wilhelm Euler. Tübingen : J. C. B Mohr (Paul Siebeck) 1959
- VERDROß, A. Zum Problem der Rechtsunterworfenheit des Gesetzgebers. In *Juristische Blätter*, 1916, Nr. 40, 41
- WEYR, F. *Československé právo ústavní*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2017
- WEYR, F. Zur Frage der Unabänderlichkeit von Rechtsätzen. In *Juristische Blätter*, 1916, Nr. 33